

Initiativärende om beläggningssituationen inom kriminalvården m.m.

I ett beslut den 8 juni 2009 anförde *JO Nordenfelt* följande.

Initiativet

Platssituationen vid landets kriminalvårdsanstalter och häkten har varit föremål för uppmärksamhet från JO:s sida vid åtskilliga tillfällen. Dåvarande justitieombudsmannen Jan Pennlov konstaterade t.ex. i beslut 2001 och 2002 att platssituationen vid anstalterna och häktena var ägnad att i flera avseenden inge oro, inte minst mot bakgrund av de betydande resursminskningar som hade skett.

Med anledning av uppgifter i bl.a. anmälningar och tidningsartiklar om den aktuella platssituationen beslutade dåvarande justitieombudsmannen Anna-Karin Lundin i maj 2003 att utreda saken på nytt. I sitt beslut i ärendet den 30 juni 2004 (JO 2004/05 s. 134) anförde hon i en avslutande kommentar bl.a. följande.

Som tidigare nämnts har det från olika håll uttryckts oro över den nuvarande situationen. Jag delar självklart den oron. Vad som är särskilt allvarligt är att förhållandena fortlöpande har försämrats under en följd av år och att de planer som nu finns för att förbättra situationen inte kan få effekt förrän om ytterligare några år.

Det är inte JO:s uppgift att anlägga kriminalpolitiska eller ekonomiska aspekter på frågan. Det är däremot JO:s rätt och skyldighet att ingripa när lagar och andra författningar inte efterlevs i den offentliga förvaltningen. I JO:s uppdrag ingår särskilt att se till att medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter inte träds för när i den offentliga förvaltningen.

De svenska lagar som reglerar förhållandena för häktade och intagna i kriminalvårdsanstalter bygger på värderingar som är grundläggande för vårt samhällsskick, bl.a. respekten för den enskildes människovärde. Ett viktigt inslag i regleringen är att villkoren för sådana inskränkningar i de enskilda fri- och rättigheter som är nödvändiga i häkten och anstalter är noggrant reglerade och även i övrigt uppfyller höga krav på rättssäkerhet.

Som situationen nu har utvecklats saknar de ansvariga i häktena och anstalterna många gånger i praktiken möjlighet att uppfylla kraven i lagstiftningen. Det går givetvis inte att beskriva problemet i kvantitativa termer. Men det är ingen tvekan om att problemet är mycket allvarligt, inte minst med tanke på karaktären av den lagstiftning det är fråga om.

Det är inte möjligt för mig att slå fast vilka faktorer som har lett fram till den nuvarande situationen. Jag har därför inte heller underlag att uttala kritik mot någon myndighet eller tjänsteman. Jag vill emellertid slå fast att det är utomordentligt

angeläget att den negativa utvecklingen inte fortsätter, utan att man snabbt sätter in åtgärder för att vända den.

Kriminalvårdens grundläggande syfte är att främja de intagnas samhällsanpassning. Detta syfte uppnår man inte med dagens platsbrist.

Jag tillträdde som JO den 1 januari 2005. Redan tidigt hade jag anledning att göra uttalanden om platssituationen inom kriminalvården. Ett förhållandevis stort antal klagomål avsåg lång väntetid i häkte för personer med verkställbara domar och för personer som placerats i häkte som ett led i omplacering mellan två anstalter. I olika beslut framhöll jag att väntetiderna ofta blivit längre än vad som utifrån gällande regler är acceptabelt.

Jag inspekterade anstalten Hall i maj 2006. Med hänsyn till vad som framkom under inspektionen beslutade jag att ta upp frågan om tiderna för intagnas placering i avskildhet till utredning i ett särskilt upplagt initiativärende (dnr 3193-2006, JO 2007/08 s. 215).

I mitt beslut i ärendet den 30 november 2006 anförde jag bl.a. följande.

Jag har vid min granskning kunnat konstatera att ett relativt stort antal intagna varit placerade i avskildhet under långa tider; ett par månader eller längre. I ett par fall har avskildhetsplaceringen till och med varat mer än ett år. Detta är enligt min mening mycket otillfredsställande, i synnerhet då ett inte obetydligt antal av de intagna är placerade i avskildhet till skydd för sin egen säkerhet.

Av de handlingar som har granskats framgår att den främsta orsaken till de långa avskildhetsplaceringarna är svårigheter att placera den intagne i annan anstalt eller att finna en ny plats åt den intagne i den anstalt där han vistas. Detta beror av allt att döma i hög grad på den ansträngda platssituation som råder inom kriminalvården (jfr JO 2004/05 s. 134).

Det är enligt min mening synnerligen allvarligt om platssituationen inom kriminalvården medför konsekvenser av det slag som kan noteras i detta ärende. Från humanitär synpunkt är det inte acceptabelt att hålla en intagen placerad i avskildhet i månader på grund av att man inte kan finna en ny placering för honom. Jag har också i många andra ärenden kunnat konstatera att den höga beläggningen i anstaltssystemet bidragit till de förhållanden som klagomålen avser. Jag har därför för avsikt att i ett särskilt ärende uppmärksamma beläggningssituationen inom landets anstalter och häkten.

Under våren 2007 inspekterade jag häktena Kronoberg och Huddinge. Från personalens sida uttrycktes vid dessa tillfällen oro för att minskade resurser skulle komma att försämra eller redan hade försämrat förhållandena för såväl intagna som personal.

Jag beslutade den 11 juni 2007 att granska beläggningssituationen inom kriminalvården i ett särskilt ärende.

Utredning

Kriminalvården anmodades att yttra sig om det aktuella läget i följande avseenden.

1. Platssituationen vid landets anstalter och häkten.
2. Vidtagna och planerade åtgärder.
3. Häktades möjligheter till gemensamhet, utevistelse, fysisk träning och att ta emot besök.

I ett yttrande den 20 november 2007 anförde Kriminalvården genom generaldirektören AA följande. (De i remissvaret åberopade bilagorna har utelämnats här.)

Kriminalvårdens huvudkontor har inhämtat yttrande från placeringsenheten när det gäller enhetens syn på platssituationen vid landets anstalter och häkten. Från samtliga regioner har uppgifter inhämtats rörande häktades möjligheter till gemensamhet, utevistelse, fysisk träning och besök från samtliga häkten i landet.

1 Övergripande om beläggningen och lokalförsörjningen

JO anmodade i juni 2003 Kriminalvårdsstyrelsen att yttra sig över den då aktuella beläggningssituationen. Yttrande lämnades den 18 augusti 2003. Om åtgärder och förhållande därefter kan inledningsvis följande anföras.

Utifrån svenskt perspektiv har beläggningssituationen de senaste åren varit mycket besvärande. Det har slitit hårt på personal, lokaler och intagna. Det har konsekvensvis inneburit komplikationer för ordningen och säkerheten och krävt extra insatser för att rätt differentiera intagna i förhållande till varandra och till verksamhetsställets kriminalvårdsuppdrag. Den ”luft i systemet” som behövs för att bedriva en effektiv kriminalvårdsverksamhet, där en hundraprocentig beläggning mer utgör en fara och försvårande problematik än ett önskvärt tillstånd, har saknats. Situationen har också inneburit problem för polisens verksamhet genom att häkten varit så fullbelagda att nya intagna inte kunnat tas emot. Som följd av situationen har Kriminalvården dessutom dragit på sig myndighetsförelägganden, domar och skadeståndsbeslut.

Kriminalvården har fortlöpande informerat regeringen och verkets styrelse om belägnings- och lokalsituationen inom Kriminalvården och pågående åtgärder. Fortlöpande samråd har dessutom förekommit med polisen i olika delar av landet för att så långt det faktiskt är möjligt kunna förutse hur organisatoriska, lokaliseringmässiga och verksamhetsmässiga förändringar inom polisen skulle kunna tänkas påverka beläggningen vid såväl häkten som anstalter.

Kriminalvården har under dessa år dessutom, självständigt eller i nära samarbete med Brottsförebyggande rådet, noga följt utvecklingen av ärenden/mål och balanser inom åklagarväsendet och domstolarna. Självfallet har härutöver genom samverkan brottsutvecklingen noga följts och bedömningar gjorts av lagändringars konsekvenser för Kriminalvården. Arbetet som är omfattande redovisas i belägningsprognoserna.

I det budgetunderlag som lämnades till regeringen våren 2007 redovisade Kriminalvården enligt regeringens uppdrag utförligt en prognos över klientutvecklingen till och med år 2011 samt behovet av platsutbyggnad i häkten och anstalter samt vilka konsekvenser detta leder till för myndighetens årliga resursbehov. Genom regeringsbeslut den 28 juni 2007 (Ju2007/6066/KRIM) bestämde regeringen bland annat att Kriminalvården, med utgångspunkt i kontinuerliga bedömningar om klienttillströmningen, ska fortsätta arbetet med att tillskapa fler häktes- och anstaltsplatser och för att anstaltsstrukturen i framtiden ska bestå av färre och större enheter. Även om regeringen i ärendet informerats om ett utbyggnadsprogram om inte mindre än 2 145 platser under perioden 2007–2011 (netto 1 841 platser) och en hemställan gjorts i budgetunderlaget om ett resurstillskott om 1 miljard kronor årligen från och med år 2009 innehöll regeringsbeslutet inte något annat resursbesked än att ”det åligger alltså Kriminalvården att vidta de åtgärder som krävs för att tillgången på häktes- och anstaltsplatser ska motsvara behoven”. Mot bakgrund av regeringsbeslutet beslutade generaldirektören den 3 juli 2007 om en rad åtgärder rörande lokalförsörjningen som nu successivt verkställs. Regeringen redovisade i budgetpropositionen för år 2008 (prop. 2007/08 utg. omr. 4 s. 26 f.) sitt uppdrag från juni 2007 till Kriminalvården.

Som följd av regeringsbeslutet fortsätter därför Kriminalvården genomförandet av det redovisade lokalförsörjningsprogrammet med iakttagande av de designkriterier regeringen ställde upp i sitt uppdragsbeslut. Det innebär en flexibel ansats i genomförandet av lokalförsörjningsprogrammet syftande att så snabbt och så kostnadseffektivt som möjligt åstadkomma den nödvändiga och önskvärda beläggningssituationen. Genomförandet innehåller projekt för lokalförsörjningsperioden fram till och med år 2014. Hur dessa projekt individuellt utvecklar sig och tidsmässigt kan genomföras kan nu inte bedömas med den exakthet som vore önskvärd. En rad omständigheter kommer under resans gång att inverka såsom kommunala planbeslut, upphandlingskomplikationer, bedömningar av hopdockningsförhållanden vid befintliga häkten och anstalter, tillgången till byggnadsresurser i landet samt inte minst den resursmässiga styrning av Kriminalvårdens framtida verksamhet som är regeringens och riksdagens privilegium. Den generella kursen är alltså utlagd och följs, men beredskap för avvikelser, förändringar och tidsförskjutningar måste finnas under resan.

Åren 1994–1999 genomförde Kriminalvården, som en del av saneringen av rikets affärer, en mycket omfattande verksamhetsförändring. 31 mindre anstalter och 4 häkten stängdes. Samtidigt öppnades 2 nya anstalter och 2 nya häkten. Nettominskningen var 1 116 platser. Bland annat som följd av brottslighetens utveckling och de brottsbekämpande myndigheternas arbete förändrade sig därefter situationen och skapade en allvarlig beläggningssituation inom Kriminalvården. Förhållandena i många andra länder var likartade. Dubbelbeläggningar, fyllda häkten som stängdes för ytterligare intagningar och köer till straffverkställighet blev resultatet. Genom att anstränga anstaltssystemet slapp Sverige problematiken med omfattande s.k. soningsköer som exempelvis förekommit i Norge och Danmark.

Däremot kom häktes- och anstaltsbeståndet att bli hårt slitet, underhållet kraftigt eftersatt och nödvändiga moderniseringar och tekniska återinvesteringar och upprustningar omöjliga att genomföra. Säkerhetsmässiga reinvesteringar och moderniseringar uteblev. Att Kriminalvården samtidigt hamnade i en kraftig budgetobalans var ett komplicerande problem som först efter en tid rättades till, dels genom att regeringen tillsköt extra medel, dels genom att ett mycket omfattande effektiviseringsprogram genomfördes.

Kriminalvården hyr alla sina anläggningar. Den svenska kriminalvården är med andra ord till 100 procent ett Public-Private-Partnership där en hyresvärd tillhandahåller lokalen och lokaldriften medan Kriminalvården ansvarar för det operativa kriminalvårdsarbetet. Förhållandet mellan hyresvärd och myndighet/hyresgäst regleras genom ett hyresavtal (oftast godkänt av regeringen) samt en gränsdragningslista över vad som ankommer på respektive part.

Som följd av beläggningstrycket har Kriminalvården haft stora svårigheter att tömma lokalerna för att låta hyresvärderna genomföra påkallade renoveringar och moderniseringar samt reparationer till följd av allmän förslitning, intagnas skadegörelser och anlagda bränder m.m. Nya regler rörande livsmedelshandling och ventilation måste också beaktas. Brister i sådana och liknande avseenden har lett till att såväl fastighetsägaren som Kriminalvården i egenskap av lokalbrukare dragit på sig myndighetsförelägganden med tidsatta krav på åtgärder. Viktiga s.k. ROT-insatser har tvingats skjutas till framtiden och en tid med lägre beläggningstryck. Risken med detta är att akuta lokal- och driftproblem då och då uppstår, som i sin tur på ett oönskat sätt direkt kan drabba de intagna och dessutom äventyra säkerheten.

Ett stort uppdämt behov av åtgärder föreligger således från fastighetsägarens/hyresvärdens sida. En del sådana åtgärder är viktiga att genomföra på ett planerat sätt. Stora sådana insatser från fastighetsägarens sida på anstalter med högsta säkerhet innebär en rad svårigheter för Kriminalvården, men är samtidigt givetvis ett tillfälle att i någon mån modernisera gamla lokaler. Under innevarande år och de närmaste åren måste därför en hel del platser vid häkten och anstalter tas ur drift för att ställas till fastighetsägarens förfogande. Exempelvis är häktet Kronoberg den enda delen av rättsväsendets lokaler i kvarteret som ännu inte ROT-renoverats. Det arbetet bedöms kunna gå igång på allvar när Sollentunahäktet står färdigt och bedöms därefter pågå under 2,5 år. Problematiken med ROT-arbetet med

detta häkte kommer för Kriminalvården, polisen och Stockholmsdomstolarna att bli större än den nu pågående kvartersetappen med Stockholms tingsrätt.

För att lösa beläggingskrisen har Kriminalvården under åren 2004–2007 gjort kraftfulla insatser. Möjligheten att snabbt skapa nya platser har helt varit beroende av tillgången till tomma institutioner lämpliga för kriminalvård. Sammantaget har under dessa år 1 583 nya platser öppnats (netto 266 nya häktesplatser och 723 nya anstaltsplatser, med viss inbyggd flexibilitet för konvertering).

Under samma period har projekteringar och byggen dragits igång för helt nya kriminalvårdsanläggningar som dels innebär helt nya etableringar, dels ska ersätta fängelser från 1700- och 1800-talet samt häkten i polishus som polisen flyttat ut från med försämrade säkerhetsförhållanden och minskad effektivitet ur rättskedjeperspektivet som följd (se vidare nedan). Hittills upplupna kostnader för Kriminalvårdens utvecklingsarbete rörande dessa nya institutioner, som befinner sig i olika genomförandefaser, uppgår (hösten 2007) till omkring 200 miljoner kronor.

Sammantaget leder dessa omständigheter för de närmaste åren till ett omfattande pusslande med lokaler, byggnadsarbeten, klientplacering och säkerhetskrav. Förutsatt att regeringen tillskjuter de medel som är absolut nödvändiga utifrån ingivet budgetunderlag och kommande redovisningar från Kriminalvården, projekten inte försenas som följd av överklaganden, brottsligheten inte väsentligt förändras på ett sätt som nu inte ingår i bedömningen och att lagstiftningsinsatser inte görs utöver vad som nu kan överblickas bör den nu kortfattat beskrivna ”lokal- och beläggingskarusellen” förhoppningsvis kunna stanna någon gång åren 2012–2014.

2 Platssituationen vid landets anstalter och häkten

Anstalter

Anstalterna är indelade i öppna och slutna anstalter. De slutna anstalterna är indelade i fem säkerhetsklasser, A–E. Säkerhetsklass A är den högsta säkerhetsklassen och säkerhetsklass E är den lägsta säkerhetsklassen inom de slutna anstalterna. De öppna anstalterna tillhör grupp F.

Medelbeläggning i anstalt var 4 771 under det första halvåret 2007, vilket var 110 lägre än under motsvarande period år 2006. Utnyttjandet av de ordinarie platserna på anstalt var under första halvåret lägre jämfört med läget under motsvarande period under år 2006. För anstalt var totalt 91 procent av de ordinarie platserna belagda. De slutna anstalterna har dock ett högre beläggningstryck med en utnyttjandegrad på 96 procent jämfört mot 89 procent för de öppna anstalterna.

Antalet tillgängliga beslutade platser var 5 249 under oktober 2007. Den 29 oktober 2007 var beläggningen 4 608, vilket innebär att de ordinarie platserna just den dagen var belagda till 88 procent. Jämfört med beläggningen för ett år sedan är det en minskning med 203 klienter.

Platssituationen har under år 2007 förbättrats i flera avseenden beroende på öppnandet av nya platser samt en, till viss del, något mindre beläggning. De främsta orsakerna är att Kriminalvården öppnat nya platser vid bland annat anstalterna Salberga, Västervik Norra och Skänninge, men att även öppnandet av den nya riksmottagningen vid anstalten Kumla har bidragit till en ökad genomströmning och utplacering av intagna. De klientgrupper som den senaste tiden fått vänta på utplacering till anstalt har minimerats främst vad gäller sexualbrottsdömda, där det i dagsläget inte finns kö i någon säkerhetsnivå.

Beläggningen vid de öppna anstalterna har successivt sjunkit. I takt med att fler platser i säkerhetsklass E har öppnats har de klienter som bidragit till ordningsstörningar vid de öppna anstalterna kunnat omplaceras till slutna anstalter, något som inte varit möjligt tidigare.

Häkten

Medelbeläggningen i häkte var 1 815 under första halvåret 2007. Jämfört med samma period år 2006 är det en minskning med 144 klienter. Platsutnyttjandet av de

ordinarie platserna på häkte var under första halvåret lägre jämfört med läget 2006. De ordinarie platserna på häkte var under första halvåret 2007 belagda till 95 procent.

Antalet tillgängliga beslutade platser var 2 025 under oktober 2007. Den 29 oktober 2007 var beläggningen 1 764, vilket innebär att de ordinarie platserna just den dagen var belagda till 92 procent. Jämfört med beläggningen för ett år sedan är det en minskning med 142 klienter.

Viktigt är vidare att momentant kunna matcha inströmningen av häktade i storstadshäktena som följd av olika särskilda polisinsatser liksom till följd av akuta omplaceringsbehov vid allvarliga incidenter i anstaltsvärlden. Till saken hör att häktet Kronoberg samtidigt utgör polisarest för Citypolisen i Stockholm (i huvudsak tidigare Sveriges största polisdistrikt). Det innebär att Kronoberg en normalhelg skriver in och ut ungefär 120–150 frihetsberövade. Cirka hälften av dessa syns inte i Kriminalvårdens beläggningsstatistik, vilket beror på att mätningen av in- och utskrivna görs en gång per dygn, kl. 06.00 på morgonen. Den som är inskriven kortare tid än ett dygn och skrivs in på kvällen och skrivs ut före kl. 06.00 på morgonen kommer inte med i beläggningsstatistiken. Inför veckosluten är det således mycket angeläget att det vid storstadshäkten, men även i övrigt, finns ledig häkteskapacitet om några hundra platser. Dessutom behövs ökad kapacitet för att biträda vid ett ökande antal jourhäktningar och att omedelbart bereda häktade plats.

Antalet fängelsedömda som verkställer i häkte var den 29 oktober 2 006, vilket är 28 färre jämfört med motsvarande tid förra året som följd av de nya anstalterna. Det uppfattar Kriminalvården som mycket positivt.

Prognoser fram till år 2011

Kriminalvården har, som tidigare anförts, för perioden fram till 2011 prognostiserat en ökning av medelantalet intagna fängelsedömda med 750 eller 14 procent jämfört med år 2006. Prognosen bygger på antagandet att utvecklingen fortsätter ungefär som under den senaste tioårsperioden. Enligt långtidsprognosen för häktade antas medelantalet komma att öka med cirka 375 eller drygt 25 procent fram till år 2011.

Utöver den ökning av platsbehovet som retrospektivt prognostiserats med utgångspunkt från utvecklingen de senaste tio åren finns det, som anförts ovan, en stor mängd faktorer som kan påverka platsbehovet framöver och vars effekter är svåra att bedöma, såsom befolkningsutvecklingen, brottsutvecklingen, domstolarnas påföljdspraxis, nya utslussningsåtgärder, ökningen av antalet poliser, utredningen om straffskärpning för vissa våldsbrott, ändrad påföljd för grovt rattfylleri samt fastighetsägarens behov av tillgång till lokalerna i anstalter och häkten för att utföra olika reparations- eller andra åtgärder m.m. Totalt sett kan ovannämnda åtgärder om dessa genomförs komma att öka platsbehovet med ytterligare uppskattningsvis cirka 1 000 till år 2011.

3 Pågående åtgärder

Anstalter

Ett etablerande av nya anstalter i Östersund och Haparanda innebär ett platstillskott netto med cirka 243 anstaltsplatser. Dessutom innebär utbyggnaden och omstruktureringen av Saltvik ett platstillskott netto 90 ytterligare platser. Fenixenheterna vid Kumla, Hall och Saltvik ger sammantaget 72 nya platser. Bebyggandet av den s.k. T-delen vid Kumla kommer dessutom att ge cirka 120 platser. Vidare har planeringen inletts avseende två storanstalter med vardera upp till cirka 500 platser, den ena i Norrköping och den andra i Skåne. Förberedande kontakter beträffande markfrågor har här tagits på kommunal nivå. Dessa två anstalter kommer dels att ersätta gamla cellfängelser från 1700- och 1800-talet, dels ge en ökad kapacitet och möjlighet till bättre verkställighetsinnehåll.

Projekteringar och utbyggnad har härutöver inletts vid ett antal befintliga anstalter för en platsökning med cirka 400 platser.

Kriminalvården har för avsikt att besluta att den centrala placeringsenheten under år 2008 från frivården ska överta handläggningen av doms befordran till verkställighet

för dömda på fri fot. Detta kommer samtidigt att medföra att placeringsenheten, som har överblicken över beläggningen på landets anstalter, kan styra intagningen av dömda till anstalter med låg beläggning.

Häkten

Nya häkten byggs nu i Sollentuna, Kalmar, Helsingborg, Östersund och Härnösand, de två sistnämnda i anslutning till den nya anstalten i Östersund respektive den utbyggda anstalten i Härnösand (Saltvik) – en total platsökning med cirka 400 häktesplatser. Malmöhäktet struktureras om och tillförs därvid 35 platser. Vidare genomförs en tillbyggnad av häktet i Göteborg med 150 platser i anslutning till det nya gemensamma rättscentret. Storstädernas häkten omvandlas etappvis till säkerhetshäkten.

Projektering har även inletts för platsökning med totalt cirka 50 platser vid några befintliga häkten.

Beläggningen vid häktena har under de senaste tio åren visat på stora variationer med vissa häkten som har haft en besvärande överbeläggning medan andra häkten har haft viss ledig kapacitet. I syfte att uppnå ett mer effektivt platsutnyttjande inom häktesorganisationen och för att klara beläggningstoppar har Kriminalvården våren 2007 ytterligare skärpt häktessamordningen. För att undvika överbeläggning och platsbrist ska förflyttningar ske från häkten i de områden där beläggningen är som högst. Förflyttningar ska i den mån de inte kan ske till renodlade s.k. gemensamhetshäkten göras till annat häkte med ledig kapacitet. Målsättningen är att platserna vid de renodlade gemensamhetshäkten ska beläggas med häktade utan restriktioner som kan förflyttas. Förflyttningar ska ske efter en fastställd prioriteringsordning med avseende på var i processen den häktade befinner sig, säkerhetskrav m.fl. faktorer.

4 Häktades möjligheter till gemensamhet, utevistelse, fysisk träning och att ta emot besök

För att få en aktuell bild av de häktades möjligheter till gemensamhet, utevistelse, fysisk träning och besök har från samtliga regioner inhämtats uppgifter rörande dessa aktiviteter från samtliga häkten i landet. Uppgifterna avser förhållandena vecka 36/2007. Det utskickade frågeformuläret framgår av bilaga 1.

De sammanlagda svaren framgår av bilaga 2. Det har på vissa håll uppstått svårigheter med att fylla i uppgifterna då häktena ofta har flera avdelningar med skiftande verksamheter och beläggningen skiftar vad avser häktade med eller utan restriktioner meddelade av åklagare. Den komplexa häktesverksamheten skiftar även i volym och tidsomfattning och är många gånger tvingad att anpassas till brådskande insatser av olika slag t.ex. transporter. Svaren på frågorna är därför inte kompletta i alla delar. Häktena har även beretts tillfälle att kommentera sina uppgifter, bilaga 3.

Av bilagorna 4 a–d framgår av det samlade resultatet

- att nära 2/3 av samtliga häkten kan erbjuda minst 5 timmars gemensamhet per dag,
- att samtliga häkten erbjuder minst 1 timme utevistelse per dag och häktad oavsett om de är ålagda restriktioner eller inte,
- att drygt hälften av häktena kan erbjuda minst 5 timmars fysisk träning per vecka till häktade utan restriktioner och beträffande häktade med restriktioner kan knappt en tredjedel erbjudas minst tre timmars fysisk träning per vecka,
- att besök kan medges under allt från 7,3–0,16 timmar per vecka för häktade utan restriktioner; 1–2 timmar per vecka är vanligast förekommande alternativet,
- att tidsuppgifterna avseende besök för häktade med restriktioner inte är kompletta då dessa besök normalt övervakas av polis.

Informationen visar att det finns stora variationer mellan de olika häktenas faktiska möjligheter att medge häktade gemensamhet, fysisk träning och besök. Möjligheterna till utevistelse sammanfaller dock i stor utsträckning med den lagstadgade ”promenadtiden” en timme.

Därutöver har uppgifter inhämtats som utvisar verkliga tidsåtgången för aktiviteterna gemensamhet, fysisk träning och besök under vecka 36 år 2007. Dokument rörande denna uppgift redovisas i bilagorna 5–7 och 8 a–d.

Av sammanställningen i bilagorna 8 a–d framgår att siffrorna (tidsåtgången) är lägre än den tid som angetts som faktisk möjlig tid. Det förklaras av att den sammanlagda tiden för respektive aktivitet (gemensamhet, promenad o.s.v.) har fördelats över häktets samtliga häktade per kategori (med eller utan restriktioner) vilket benämns vårddygn och att samtliga häktade inte deltar i aktiviteterna t.ex. på grund av rättegång, besök av advokat, polis, annan tjänsteman, besök av anhörig, sjukvård i någon form, otjänlig väderlek, de häktades egna önskemål om att inte deltaga i olika aktiviteter. Rutiner för utevistelse m.m. är svåra att flexibelt anpassa till de häktades skiftande närvaro.

Vid hög beläggning och lågt deltagande i olika aktiviteter blir de genomsnittliga siffrorna låga. Siffrorna för vecka 36 pekar på att de häktade inte till fullo utnyttjat de möjligheter Kriminalvården erbjuder till olika aktiviteter eller varit upptagna med andra aktiviteter.

Bedömning

Kriminalvården har i remissvaret redogjort för de åtgärder som vidtagits och planeras vad gäller bl.a. anstalter och häkten. Av remissvaret framgår att platssituationen vid såväl anstalter som häkten har förbättrats. Öppnandet av anstalterna Salberga och Västervik Norra har utan tvekan kommit att innebära ett värdefullt tillskott av platser. Särskilt positivt är att väntetiden när det gäller anstaltsplacering för personer som tillhör klientgruppen sexualbrottsdömda har minimerats. Även den numera genomförda förändringen vad gäller placeringsenhetens ansvar för handläggningen av doms befordran till verkställighet för dömda på fri fot torde underlätta för Kriminalvården att hantera platssituationen.

Sedan jag tog upp detta ärende till utredning har jag på olika sätt följt förhållandena inom kriminalvården i de avseenden som är aktuella här. Till exempel har jag tagit del av Kriminalvårdens årsredovisning för 2008 och myndighetens budgetunderlag för 2010. Jag har även studerat delbetänkandet Effektiviteten i Kriminalvårdens lokalförsörjning (SOU 2009:13) av utredningen Kriminalvårdens effektivitet. Vidare har jag inspekterat olika anstalter och häkten, bl.a. anstalten och häktet Salberga vid två tillfällen och anstalten Västervik Norra. Jag har därvid fått en mer positiv bild av platssituationen än den jag hade tidigare. Det finns i dag enligt min mening mindre anledning till oro än vad det gjorde t.ex. när dåvarande justitieombudsmannen Anna-Karin Lundin meddelade sitt ovan nämnda beslut den 30 juni 2004. Jag kommer givetvis att följa den fortsatta utvecklingen på området.

När det gäller bl.a. häktades möjlighet till gemensamhet har jag nyligen tagit emot en anmälan mot häktet Kronoberg med påståenden om inskränkningar av nämnda möjlighet med hänvisning till personalbrist (dnr 1941-2009). Ärendet har remitterats till Kriminalvården för yttrande och jag kommer senare att ta ställning i det konkreta fallet. Jag finner inte anledning att här göra något annat uttalande än att i likhet med dåvarande justitieombudsmannen Jan Pennlov framhålla att det är uppenbart att lagstiftningen om gemensamhet mellan häktade blir innehållslös om det saknas nödvändiga resurser.

Avslutningsvis vill jag anföra följande. Kriminalvården har i sitt remissvar presenterat ett ambitiöst utbyggnads- och renoveringsprogram. Jag har för egen del vid inspektioner av flera anstalter kunnat konstatera betydande miljöförbättringar. Kriminalvården har emellertid också pekat på de planerings- svårigheter som föreligger, inte minst när det gäller utvecklingen av brottsligheten. Det går inte heller att bortse från att den ambitiösa kriminalvård som förutsätts i kriminalvårdslagstiftningen medför betydande kostnader. Likaså har effektiviteten i brottsbekämpningen stor betydelse för resursbehovet inom kriminalvården. Man kan således konstatera att Kriminalvården inte ensamt råder över situationen.

Jag överlämnar en kopia av mitt beslut till riksdagens justitieutskott och Justitiedepartementet.